

המרכז הבינתחומי הרצליה
בי"ס לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה

**קשריה האסטרטגיים של ישראל – האם יש מקום
לשותפים חדשים?**

שמואל בר

2003

קשריה האסטרטגיים של ישראל – האם יש מקום לשותפים חדשים?

סיכום מנהלים

מדיניות החוץ של ישראל נגזרה באופן מסורתי – וכך יהיה כנראה לעתיד הנראה לעין – מדאגותיה הייחודיות בתחום הביטחון ומהסכסוך הערבי-ישראלי. זאת כאשר השיקול המכריע הוא ההזדקקות לתמיכה מדינית, כלכלית וצבאית בסכסוך. המלחמה הקרה הכתיבה בלעדיות ביחסים אסטרטגיים של מדינות. לכן, יחסי ישראל עם ארה"ב הפכו למקוד ראשי של מדינות החוץ הישראלית ושיקול מכריע בעיצוב עמדותיה של ישראל.

קץ המלחמה הקרה פתח אפיקים חדשים לקשרי החוץ של ישראל. הסיבות לכך היו: הופעתן של היערכויות ומעצמות חדשות (איופה, רוסיה, סין, הודו, יפן); יתר נכונות של מדינות לקשור קשרים עם ישראל; ושחיקה בכוח העולם הערבי והמוסלמי להניא מדינות אחרות מקשרים קרובים עם ישראל. אף על פי כן, שום מערכת קשרים או בריתות יכולה לבוא במקום הקשר עם ארה"ב. גם אם ניתן לצייר תרחישים, שבהם תיחלש התמיכה של ארה"ב בישראל, קשה לחזות מצב שבו ישראל תינטש על ידי ארה"ב. לפיכך, קשר זה צריך להישאר המוקד של מדיניות החוץ של ישראל.

מחקר זה בוחן את הטענות בעד ונגד גיוון קשרי החוץ של ישראל כלפי ארבעה מקרי מבחן: רוסיה, הודו, טיוואן ותורכיה. מקרים אלה נבחנו לאור סדרת תבחינים: יציבות שותפות האינטרסים המדיניים, כלכליים, צבאיים ותרבותיים, היסודות לקשר אסטרטגי, תבחינים מוסריים, "תוחלת החיים" של המשטרים השותפים במדינות אלה, השלכות לקשרי חוץ אחרים של ישראל ובראשם – הקשרים עם ארה"ב – והתאמה כלכלית (נפח מסחר, אפשרויות ייצור, מו"פ).

תפישת הביטחון של ישראל אינה בנויה להתאים את עצמה לבריתות שבהן תצטרך ישראל לחלוק ידע רגיש עם בעלות ברית זרות (מלבד ארה"ב). הבעיה הנצחית לייצוא הביטחוני של ישראל היא הדרגה הגבוהה של טכנולוגיה אמריקאית המשולבת אף במוצר ה"ישראלי" ביותר. כל שיתוף פעולה חייב לקחת בחשבון גם את סכנת הזליגה של טכנולוגיה למדינות מזרח תיכוניות עוינות. מדיניות של גיוון מחייבת ניתוח מעמיק של תחומים וטכנולוגיות שניתן לייצא ללא סיכון מיותר לאינטרסים הביטחוניים של ישראל עצמה. תחומים אלה עשויים לכלול ייצוא של מוצרים ביטחוניים שלמים, מו"פ משותף, שת"פ מודיעיני וכו'.

הודו עברה שינויים מרחיקי לכת בעשור האחרון, שתרמו לשיפור תדמיתה של ישראל כבעלת ברית פוטנציאלית וסללו את הדרך לשת"פ במגוון תחומים. שינויים אלה כללו: מעבר מהסתמכות על ברה"מ לשעבר ליחסים משופרים עם ארה"ב, עליית כוחה של המפלגה הלאומית ההינדית – BJP, חשיפת יכולותיה הגרעיניות והטק"קיות של פכיסטאן, והתגברות סכנת הטרור האסלאמי. שת"פ ביטחוני בין שתי המדינות עשוי לכלול תחומי מו"פ על טכנולוגיה צבאית, ניסויים של מערכות בהודו, שת"פ ימי, שת"פ מודיעיני על יעדי נב"ק (איראן, פכיסטאן, צפון קוראקה), טיפול בטרור אסלאמי. עבור ישראל, שת"פ אסטרטגי כזה עשוי גם להניב יתרונות במניעת שת"פ צבאי בין הודו לאויבותיה של ישראל במזרח התיכון. האיום המשותף של טרור אסלאמי עשוי גם להוות בסיס לשת"פ בתחום ההסברה.

תורכיה עברה אף היא תהליכים חשובים שנתנו דחיפה לקשריה עם ישראל. עבור תורכיה, תדמית של שת"פ אסטרטגי אינטימי עם ישראל שיפרה את תדמית ההרתעה שלה כנגד מדינות אחרות במזרח התיכון (עיראק, איראן,

סוריה). יתר על כן, לישראל ולתורכיה קשת רחבה של אינטרסים משותפים: הרתעת סוריה ואיראן, סיכול תפוצת נשק להשמדה המונית למדינות אחרות במזרח התיכון, ואוייב משותף באסלאם הרדיקאלי. חברותה של תורכיה בנאט"ו ויחסיה המיוחדים עם ארה"ב מקלים על קשר כזה עם ישראל.

עם זאת, קשריה של ישראל עם תורכיה קשורים קשר הדוק עם הממסד הצבאי התורכי והמורשת החילונית של אתא-תורכ. הסמכות הכמעט טוטאלית של ממסד זה בענייני ביטחון לאומי היא גם מאחורי העובדה שגם ממשלות בראשות מפלגות אסלאמיות בתורכיה לא פגעו ביחסים עם ישראל. עם זאת, בנסיבות של כרסום בהשפעתו של הממסד הצבאי בתוך תורכיה, עלול הקשר הישראלי-תורכי לסבול מגורל דומה לזה של קשרי ישראל-דרום אפריקה, בזמנו.

רוסיה היא המורכבת ביותר מארבעת המקרים במחקר זה. מצד אחד, נוכחותם בישראל של קרוב למיליון יהודים מברה"מ לשעבר חידשה זיקה עם התרבות הרוסית שהייתה קיימת בתקופה של טרום המדינה ומיד לאחר קום המדינה. נראה גם שיש קשת רחבה של תחומים טכנולוגיים, רבות טכנולוגיות ביטחוניות למו"פ משותף (למשל: שילוב טכנולוגיה ישראלית מתקדמת עם פלטפורמות רוסיות למכירה למדינות שלישיות, הגנה מפני טילים ועוד). מצד שני, יותר מכל מקרה אחר כאן, הקשר הישראלי-רוסי הוא למעשה "משולש" ישראלי-רוסי-אמריקאי. האיבה הפוליטית שהפגינה ברה"מ לישראל בעבר, תמיכתה באויבי ישראל מאז שנות ה-50, האנטישמיות של המשטר הסובייטי והיחס שלו ליהודי רוסיה נותרו חרותים בתודעה הישראלית. כ"מעצמת על" לשעבר עם שדולה חזקה מבית התומכת בחידוש מעמדה הגלובאלי של רוסיה ועם אינטרסים גיאופוליטיים מובהקים בעולם הערבי ובאיראן, אינטרסים של ישראל ורוסיה נפרדים בתחומים חשובים. לרוסיה קשרים הדוקים ואינטרסים באיראן. כל עוד שתה"פ הרוסי-איראני בתחומי הגרעין והטק"ק יימשכו, הציר ישראל-רוסיה יסבול מחשש מזליגת ידע ישראלי לאחת האויבות יותר נחושות של ישראל.

טייוואן היא מקרה מיוחד עם מורכבות הן מזווית אמריקאית והן מנקודת מבט של הקשרים עם סין. מצד אחד, ההגנה של טיייוואן מעוגנת בחקיקה אמריקאית. לכן, מערכת יחסים בין ישראל לטייוואן לא תעמוד בסתירה ליעדיה של ארה"ב במזרח אסיה. צרכיה הצבאיים והטכנולוגיים של טיייוואן דומים לאלה של ישראל (הגנה מפני טק"ק, מערכות תקשוב ומודיעין, וכו'). שת"פ ביטחוני ישראלי-טייוואני עשוי להקיף (בתיאום עם ארה"ב), בין היתר: מכירה ישירה של ציוד מישראל לטייוואן, מו"פ משותף בטייוואן, הדרכת הצבא הטייוואני בתחומי הגנת העורף וטרור. מצד שני, שת"פ כזה בודאי ייתקל בתגובה סינית קשה וייתפש בבייג'ינג כאילו ישראל פועלת בטייוואן כ"באת כוחה" של ארה"ב.

הניתוח במחקר זה מצביע על פוטנציאל מסוים לגיוון קשריה האסטרטגיים של ישראל. מארבעת המקרים שנתחו, נראית רוסיה הבעייתית ביותר. הפוטנציאל לשותפות אינטרסים אסטרטגיים בין ישראל לתורכיה נראה מבוסס למדי שכן לשתי המדינות עניין לנצל את דימוי שתה"פ כמרכיב בהרתעתן כנגד איראן וסוריה. נראה שגם בהודו טמון פוטנציאל להתאמה בתחומי טכנולוגיה וצורכי הגנה וסיכוי לקשר ארוך טווח. לבסוף, יש מקום לבחון הידוק הקשר עם טיייוואן, תוך ניתוח של ההיבטים הסיניים והאמריקאיים של קשר זה.